

ФУНКЦІЙНІ ВИЯВИ АВТОРИЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМК

FUNCTIONAL MANIFESTATIONS OF AUTHORIZATION IN UKRAINIAN IN MASS MEDIA

Вінтонів М.О.,

orcid.org/0000-0002-3258-8633

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Вінтонів Т.М.,

orcid.org/0000-0002-2210-3970

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано семантико-функціональні типи авторизованих конструкцій, здійснено їхній комплексний аналіз. Розмежовано семантику авторизації і персуазивності. Персуазивність витлумачено як вплив автора усного чи письмового повідомлення на його адресата з метою переконання чи заклику до вчинення дії, де мовець свідомо вербалізує висловлення, щоб змінити певну поведінку реципієнта чи вплинути на його погляди. Персуазивність не слід ототожнювати з поняттям сугестивності, що є прихованим словесним впливом, але, на відміну від персуазивності, приймається на віру, без критичної оцінки і відсутності контролю з боку свідомості адресата під час отримання та обробки інформації.

Виокремлено синтаксичні одиниці та лексичних елементів, яким притаманна функція авторизації. До них зараховано власне-лексичні елементи, лексико-синтаксичні засоби і синтаксичні одиниці.

Запропоновано градацію за рівнем зв'язку висловлення із суб'єктом мовної діяльності: об'єктивований спосіб подання інформації (нульовий показник авторизації), умовно авторизовані висловлення (зв'язок із суб'єктом не експліковано, але вбудовано в семантику предиката (предикатного слова), авторизований спосіб подання інформації (експліцитний показник авторизації).

Отримані результати дозволяють поглибити теоретичний і практичний аспекти проблеми авторизації як мовної категорії, системного характеру і способів її вираження в українській мові. Розгляд авторизованих конструкцій у річищі теорії синтаксичної ізофункційності відкриває нові перспективи для вивчення категорії авторизації та близьких до неї понять.

Практичне значення статті пов'язане з можливістю використання матеріалів і результатів дослідження в практиці викладання в закладах вищої освіти таких дисциплін, як граматики української мови, стилістика української мови, та спецкурсів, присвячених сучасним граматичним та синтаксичним науковим концепціям.

Спостереження над структурою та функціонуванням авторизованих конструкцій інференційної семантики сприятимуть глибшому розумінню природи відношень зумовленості в українській мові. Отримані результати можуть бути враховані в подальших напрацюваннях у цій галузі.

Ключові слова: авторизація, персуазивність, диктум, модус, політичний дискурс.

The article analyzes the semantic and functional types of authorized constructions, their comprehensive analysis is carried out. The semantics of authorization and persuasiveness are distinguished. Persuasiveness is interpreted as the author's impact of a verbal or written message on his addressee for the purpose of persuasion or call to action, where the speaker verbalizes the statement consciously in order to change a certain behavior of the recipient or influence his views. Persuasiveness should not be equated with the concept of suggestiveness, which is a hidden verbal influence, but, unlike persuasiveness, is taken on faith, without critical evaluation and lack of control by the addressee's consciousness at the time of receiving and processing information.

It is determined the syntactic units and lexical elements with the authorization function which include proper lexical elements, lexical-syntactic means and syntactic units.

A gradation according to the level of connection between the utterance and the subject of linguistic activity is offered. This is an objectified way of presenting information (zero authorization indicator), conditionally authorized utterances (the connection with the subject is not explained, but is implied in the semantics of the predicate), an authorized way of presenting information (an explicit indicator of authorization).

The obtained results make it possible to deepen the theoretical and practical aspects of the problem of authorization as a language category, its systemic nature and ways of its expression in the Ukrainian language. Consideration of authorized constructions in the context of the theory of syntactic isofunctionality opens up new perspectives for studying the category of authorization and concepts close to it.

The practical significance of the article is related to the possibility of using the materials and research results in the practice of teaching such disciplines as Ukrainian grammar, stylistics, special courses devoted to modern grammatical and syntactic scientific concepts in higher education institutions.

Observations on the structure and functioning of authorized constructions with inferential semantics will contribute to a deeper understanding of the nature of conditional relations in the Ukrainian language. The obtained results can be taken into account in further developments in this field.

Key words: authorization, persuasiveness, dictum, modus, political discourse.

Постановка проблеми. Проблема про антропоцентричну природу мовник явищ увело до центру уваги лінгвістів вивчення низки питань, одним із яких є проблема опису та типології засобів індикації джерела інформації. У лінгвістиці становлення ідеї авторизації як окремого поняття пов'язують із роботами Ш. Баллі, який номінативну природу речення експлікував як двочленну, поєднання диктуму і модусу [9, р. 44], де модус є носієм модальності корелятивної операції, витворюваної суб'єктом мислення. Напрацювання теорії авторизацію пов'язано із поглибленим вивченням вставних компонентів та часток, що є одними із основних засобів вираження суб'єктивної модальності в реченні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На позначення інформації, отриманої з різних джерел, використовують такі поняття, як «цитатив», «модусна рамка», «евіденційність» (див. праці П. Дендала [10], Ж. Лазарда [11], Ф. Палмера [12]). У лінгвоукраїністиці джерело або спосіб отримання інформації позначають терміном «авторизація» (див. праці І. Р. Вихованця [2], Н. В. Гуйванюк [4], Н. Л. Іваницької [5], В. А. Ригованої [7] та ін.).

У сучасній українській мові питання авторизації описано фрагментарно: а) у плані референційної семантики речення і тексту (Н. Гуйванюк [4] та ін.); б) у комунікативно-прагматичному аспекті висловлення (М. Вінтонів [3] та ін.); в) з погляду функційного синтаксису (І. Вихованець [2] та ін.); г) крізь призму модусу й диктуму (В. Шинкарук [8] та ін.).

Постановка завдання.

Об'єктом дослідження є категорія авторизації в українському політичному дискурсі. Предмет аналізу – засоби експлікації авторизаційних показників у політичному дискурсі. Мета статті – комплексно проаналізувати засоби вираження авторизації в українському політичному дискурсі. Мета передбачає розв'язання таких завдань:

1) описати теоретико-методологічні основи багатоаспектного дослідження категорії авторизації з урахуванням її категорійної специфіки;

2) визначити екстралінгвальні та власне-мовні причини експлікації авторизаційних показників у політичному дискурсі;

3) розкрити роль авторизації у вираженні авторського задуму та окремих прагматичних настанов у політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У лінгвоукраїністиці авторизацію витлумачують як особливий модусний зміст, що пов'язує інформацію, вміщену у висловленні, з її суб'єктом та її пізнавальною мислеоцінною діяльністю. Авторизацію, поряд із персуазивністю та оцінністю, розглядають у низці категорій кваліфікативного модусного аспекту, що дозволяє висловлювати своє ставлення до подій та інформації про них. Подібний погляд кваліфікації простежуємо в працях більшості сучасних лінгвістів [7 та ін.]. Важлива характеристика авторизації, зазначена дослідником, полягає в її можливій імпліцитності, пов'язаної з іншими чинниками принципом дії так званого «авторизаційного ключа».

Семантика авторизації близька до поняття персуазивності. Під персуазивністю розуміють вплив автора усного чи письмового повідомлення на його адресата з метою переконання чи заклик до вчинення дії, де мовець свідомо вербалізує висловлення, щоб змінити певну поведінку реципієнта чи вплинути на його погляди. Персуазивність перетинається з поняттям сугестивності, що є прихованим словесним впливом, але, на відміну від персуазивності, приймається на віру, без критичної оцінки і відсутності контролю з боку свідомості адресата під час отримання та обробки інформації.

У сучасній українській мові категорія авторизації є одним із виразників різних значень у політичному дискурсі. 3-поміж формальних експлікаторів авторизації виокремлюють вставні компоненти і частки, що позначають чужий стиль вираження думки, суб'єктивну передачу думки, її оцінку з боку мовця, а також є авторизаторами висловлення.

Розрізняють об'єктивований та авторизований (суб'єктивний) спосіб подачі інформації, напр.: ¹*Раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського (Українська правда. – 25.04.2024) –* ²*Як пише «Українська правда», раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського;* ³*Читаємо*

в «Українській правді», що раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського; ⁴На нашу думку, раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського.

Трансформовані приклади, крім вихідного, авторизовані, суб'єкт вербалізований (²як пише «Українська правда», читаємо в «Українській правді», ⁴на нашу думку). Вихідне речення не вказує на характер цього зв'язку. Це об'єктивовані спосіб подання інформації, з яким корелює в мовній системі суб'єктивна – авторизована експлікація. Як результат інтенсивної діяльності суб'єкта мисленнєвої діяльності кожне речення можна співвіднести з цим суб'єктом: ¹Раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського – ²Як пише «Українська правда», раніше польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К., підозрюваного в співпраці з російською розвідкою для планування замаху на Володимира Зеленського (як слушно зауважив Ш. Баллі [9, р. 59], у таких випадках достатньо сказати, «польські правоохоронці у співпраці з українською прокуратурою та Службою безпеки затримали громадянина Польщі Павела К.», щоб слухач зрозумів, що йдеться про констатацію факту мовцем. Тому висловленням, що демонструють об'єктивовані спосіб подання інформації, притаманні, на наш погляд, нульові показники авторизації, але вони пов'язані з суб'єктом мовної діяльності і є імпліцитними. Авторизація, запроваджуючи біном «суб'єктивний (авторизований) – об'єктивовані спосіб подання інформації», є універсальною характеристикою висловлення.

Зокрема актуальним постає питання облігаторної авторизації, прямих і непрямих її показників. Поширеною є думка, що авторизаційна характеристика висловлення обов'язкова, але присутність авторизаційних показників у реченні зовсім не обов'язкова. Аргументом на користь цього є те, що в мові прийнято викладати інформацію «від себе», і тому спеціальні показники передбачені

переважно для нестандартних випадків – викладення чужої інформації, цитування, наприклад: *За словами Зеленського, «цю битву не можна заморозити чи відкласти. Її не можна ігнорувати, сподіваючись, що океан чи щось інше захистять самі собою. Від Сполучених Штатів і до Європи, від Латинської Америки і до Африки, від Китаю та до Австралії – світ надто взаємопов'язаний, щоб хтось один міг залишитися десь осторонь – і водночас у безпеці, коли триває така битва»* (NV. – 22 грудня 2022). Якщо на початку тексту задане джерело інформації (*За словами Зеленського*), цей сигнал поширюється на всі висловлення цього тексту до знака перемикання, напр.: *Світова більшість визнає правду про цю війну. Це злочинна та неспровокована агресія Росії проти нашої нації, що має на меті захоплення території та ресурсів України. Але не тільки це. Держава-терорист має на меті своєю агресією підірвати всі дами міжнародних норм, які мають захищати світ від воєн* (Укрінформ. – 14.04.2024).

Під авторизованими реченнями слід розуміти синтаксичні одиниці, у яких вербалізовано зв'язок із джерелом інформації, експлікований у висловленні. Засоби вияву авторизації в сучасній українській мові різноманітні, від приймниково-відмінкових форм і словосполучень до моделей двоскладного речення або їхніх «знеособлених» варіантів.

У результаті аналізу наукових праць, присвячених авторизації, та мовного матеріалу виокремлено вихідне коло синтаксичних конструкцій та лексичних елементів, яким притаманна функція авторизації, до яких зараховують: власне-лексичні елементи, лексико-синтаксичні та власне-синтаксичні засоби.

Засоби вираження авторизації є різнорівневими, і вибір способу авторизації (з наявного фонду) часто буває синтаксично нерелевантним, способи взаємозамінні й конструктивно, і лексично, проте можливості використання того чи того способу авторизації залежать від мети повідомлення, а в межах цих потенційних можливостей автор надає перевагу тому або тому варіанту відповідно, зважаючи на комунікативно-стилістичні умови.

Крім прямих показників авторизації, виокремлюють і непрямі, що опосередковано пов'язують зміст висловлення з його джерелом. Непрямі показники наявні у висловленнях, предикати яких за своєю семантикою передбачають тісний зв'язок із суб'єктом думки. Морфологічно такі предикати виражені дієсловами пропозиційного відношення.

До дієслів пропозиційного відношення зараховують дієслова говоріння і повідомлення, судження і мислення, пам'яті і знання, дієслова емоційних переживань, оцінного судження, волевиявлення та спонування, дієслова сприйняття тощо. Речення з такими типами предикатів завжди суб'єктивні, оскільки експлікують пізнавальну психічну діяльність суб'єкта. І якщо використання деяких із цих предикатів у висловленні вже є показником авторизації (напр., *знати, повідомляти, бачити, чути* та ін.), то інші не авторизують повідомлення як таке (напр.: *добре, приємно, боляче, холодно, шкода* тощо), проте репрезентують тісний зв'язок із суб'єктом, оскільки вони невіддільні від його психічної діяльності. Такі речення, на нашу думку, є умовно авторизованими, напр.: *Приємно, що європейці ігнорують нав'язувані російською пропагандою тези про те, що в Україні панують націоналістичні ідеї* (Гордон. – 05.31.2017).

Можна побудувати певну градацію за рівнем зв'язку висловлення з суб'єктом мовної діяльності: об'єктивований спосіб подання інформації (нульовий показник авторизації); умовно авторизовані висловлення (зв'язок із суб'єктом не експліковано, але вбудовано в семантику предиката (предикатного слова); авторизований спосіб подання інформації (експліцитний показник авторизації).

Найважливіша семантико-синтаксичних засобів, що прямо чи побічно вказують на авторизованість висловлення. Засоби авторизації варіюються від прийменниково-відмінкових форм (для нього, для нас тощо), напр.: *Також Тімберлейк додав, що для нього виступ на інавгурації 46-го президента США Джо Байдена – це «велика честь»* (РБК-Україна. – 14.01.2021), до двоскладних моделей (я бачу, ми спостерігаємо, вона вважає), напр.: *Я бачу, що моделлю цієї нації, прикладом для наслідування стають україномовні люди* (Радіо Свобода. – 23.10.2016), *Ми спостерігаємо, що ворог активно переходить не лише на С-300, Іскандери, а й звичайні КАБи* (Радіо Свобода. – 25.04.2024), або «знеособлених» варіантів, із синтаксично невираженими категоріями особи (здається, видається, уважається, думається тощо), напр.: *Всі ці «гарні» новини свідчили про те, що українська влада, здається, має шанси уникнути прогнозованого «дефолту», а відтак, за умови поліпшення фінансового стану, – до більш виваженої побудови зовнішньої політики* (Місто. – 10.03.2013); *Відчувається, що взірцем для Орбана слугують приклади ротенбергів, ковальчуків, шаламових із путінського*

кола (Дзеркало тижня. – 2018); *Сьогодні, здається, його вже немає* (Дзеркало тижня. – 2020). Опосередковано авторизують безсуб'єктні квазіпасивні висловлення, конструкції з номіналізованим предикатом персуазивної семантики: *немає впевненості в чому-небудь, немає сумніву в чому-небудь* (І немає впевненості, що хтось хотів би показати ці треки комусь (Гордон. – 18.04.2020); конструкції з модальними словами та частками персуазивної семантики: *звичайно, ймовірно, ніби* (*Ймовірно, депутатський корпус оновиться на половину, а щонайменше третину місць у радах нового скликання займуть підприємці* (Київ. – 28 Жовтня, 2010 року, № 43 (588)) тощо.

Авторизація в реченні може бути формалізована дієсловами сприйняття, які підкреслюють «авторство» висловлення, напр.: *Він бачив на власні очі, як вбили його сусідів* (УНІАН. – 05.03.2024); *При цьому сам «План спільних кроків» не був опублікований, і ніхто, крім учасників ТКГ, поки що не бачив його цілком* (UAINFO.org – 13.11.2020); *Оскільки камера Романа була розташована прямо біля посту, він чув, як катували інших* (Радіо Свобода. – 31.01.2023); *Чоловік, який просив називати його Нікітою, розповів, що окупанти били його так, що він відчував, як у роті кришаться зуби* (<https://umdp.l.info/news>).

Модально-диктальна будова типового авторизованого висловлення має структуру, де диктумний зміст полягає в авторизованій моделі, тоді як авторизувальна модель являє собою модусну рамку пропозицій диктуму, референтних ситуаціям об'єктивної дійсності. Особливістю модусу є його семантична недостатність, неповнота у відриві від диктуму, яка виявлювана в конструкціях авторизації, напр.: *Ющенко це раз сказав, що в нього немає інших кандидатур, тільки Порошенко* (Українська правда. – 18.12.2009); *Кожен, хто цікавиться міжрелігійними взаєминами, знає, що протистояння РПЦ і УГКЦ мають давню історію, як і те, що «аргументи», які цього разу навів архієпископ Іларіон незмінні уже близько двадцяти років* (Київ. – 14.12.2009); *Як відомо, президент ветоував цей закон, мотивуючи це тим, що неправильно обрані джерела фінансування* (Економічна правда. – 26.11.2009). Авторизація може бути репрезентована складно-підрядними реченнями, напр.: *Я йому сказав, що мені ні в чому зізнаватися, і якщо вони мають намір мене вбити, вони можуть зробити це прямо зараз* (Радіо Свобода. – 22.01.2018).

Отже, авторизація реалізується в смисловій структурі речення як модусна (модальна) рамка

висловлення. Структурно модусна рамка авторизації є авторизувальною моделлю, яку вводять в основну, авторизовану модель речення, що призводить до різних типів взаємодії моделей як у структурному, так і в семантичному планах. Напр.: *Він вважає, що ця книга цікава; Він вважає цю книгу цікавою; Ця книга видається йому цікавою* тощо.

Головна роль у процесі взаємодії авторизувальної та авторизованої моделей належить дієсловам авторизувальної семантики, які є «комплікаторами», що ускладнюють елементарні моделі речення. Дієслова авторизувальної семантики

організують предикати, що відносять до предикатів модусу.

Висновки. Під авторизацією слід розуміти особливий модусний зміст, що пов'язує інформацію, вміщену у висловленні, з її суб'єктом та його пізнавальною мисленнєвооцінною діяльністю. Суб'єкт авторизації є модусним суб'єктом, тобто елементом суб'єктивного змісту речення, який завжди наявний у реченні експліцитно чи імпліцитно. Перспективи подальших досліджень убачаємо у використанні результатів під час аналізу текстів різної дискурсивної приналежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брицин В.М. Модальна граматики дискурсу як один із напрямів семантико-синтаксичних досліджень. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 101–110.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наук. думка, 1992. 222 с.
3. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 328 с.
4. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст [Текст] : вибр. праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
5. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові [Текст]. Київ : Вища шк., 1986. 168 с.
6. Ніка О.І. Модус у стародавній українській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. 444 с.
7. Ригованова В.А. Зіставний аналіз категорії авторизації в українській та англійській мовах: структура та семантика: Автореф. ... канд. філол. наук. Донецьк: ДонНУ, 2006. 20 с.
8. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : монографія. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
9. Bally Ch. *Linguistique generale et linguistique française*. Berne: A. Francke, 1950. 440 p.
10. Dendale P., L. Tasmowski. 2001. Introduction: Evidentiality and related notions, *J. of Pragmatics*. 2001. 33 (3). P. 339–348.
11. Lazard G. Mirativity, evidentiality, mediativity, or other? *Linguistic typology*. V.3. 1999. P. 91–110.
12. Palmer F.R. *Mood and modality*. Cambridge, 1986. 243 p.
13. Дзеркало тижня URL: <https://zn.ua/> (data zvernennia: 17.03.2021)
14. «Київ» (журнал), м. Київ URL: <https://umdp.info/news> (data zvernennia: 22.03.2024)
15. NV. URL: <https://nv.ua/> (data zvernennia: 22.12.2022)
16. UAINFO.org URL: <https://uainfo.org/> (data zvernennia: 13.11.2020)
17. Гордон URL: <https://gordonua.com/ukr/> (data zvernennia: 02.03.2024)
18. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua> (data zvernennia: 17.03.2021)
19. Місто. URL: <https://gazeta-misto.te.ua/> (data zvernennia: 10.03.2019)
20. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/> (data zvernennia: 23.10.2016; 22.01.2018; 31.01.2023)
21. РБК-Україна URL: <https://www.rbc.ua/> (data zvernennia: 14.01.2021)
22. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (data zvernennia: 25.04.2024)
23. Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/> (data zvernennia: 14.04.2024)
24. УНІАН URL: <https://www.unian.ua/> (data zvernennia: 05.03.2024)